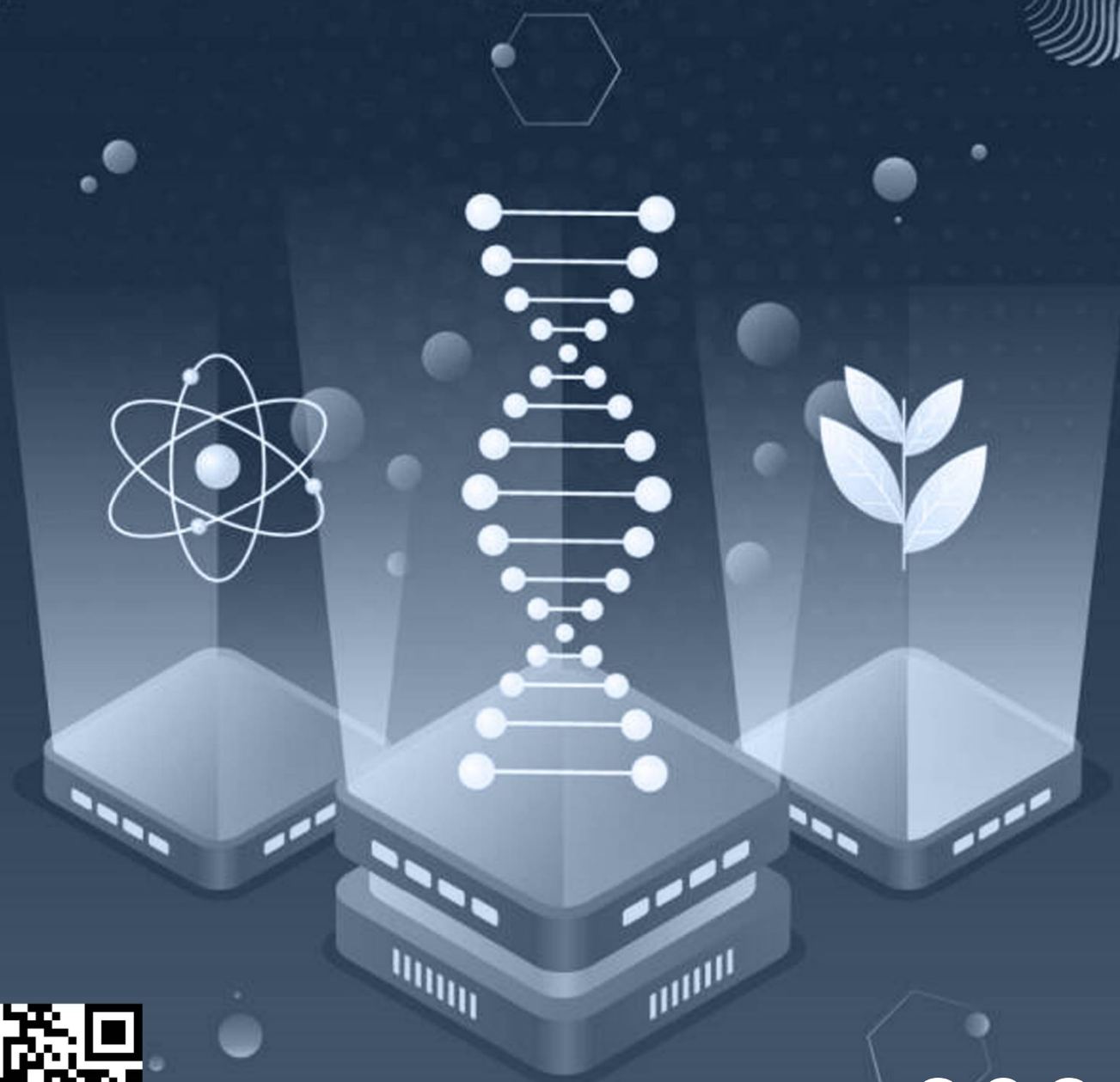

ISSN 2181-0000
Doi Journal 10.26739/2181-0000

JOURNAL OF MAMUN SCIENCE

Volume 4, Issue 8 **2026**

ISSN 2181-0000
Doi Journal 10.26739/2181-0000

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

4 JILD, 8 SON

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE»

TOM 4, HOMOEP 8

JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

VOLUME 4, ISSUE 8

TOSHKENT-2026

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

ЖУРНАЛ «MA'MUN SCIENCE» | JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

№8 (2026) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-0000-2026-8>

Бош муҳаррир: | Главный редактор:
Chief Editor:

Matyakubov Umidjon Raximovich
(i.f.d., prof.)

Бош муҳаррир ўринбосари: | Заместитель
главного редактора: | Deputy Chief Editor:

Xudoynazarov Egambergan Madrahimovich
(PhD., dots.)

TAHRIRIY MASLAHAT KENGASHI | EDITORIAL BOARD | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

FILOLOGIYA FANLARI

O'rozboyev Abdulla Durdibayevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Axmedov Oybek Saporboyevich

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Galiyeva Margarita Rafaelovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

Nasrullayeva Nafisa Zafarovna

Filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Samarqand davlat chet tillari instituti

Cho'ponov Otanazar Otojovich

Filologiya fanlari doktori (DSc)

Urganch davlat universiteti

Yakubova Matluba Tajibayevna

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Matnazarov Javlanbek Kabulovich

Filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

TARIX FANLARI

Anatoliy Sagdullayevich Sagdullayev

Tarix fanlari doktori, professor; akademik

O'zbekiston Respublikasi Fanlar

akademiyasining haqiqiy a'zosi

Ashirov Adhamjon Azimbayevich

Tarix fanlari doktori, professor,

O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasi Tarix instituti.

Shaydurov Vladimir Nikolayevich

Tarix fanlari doktori, dotsent

Leningrad davlat universiteti Rossiya

Abdullayev Utkir Ismoilovich

Tarix fanlari doktori (DSc),

dotsent Urganch davlat universiteti

Matkarimova Sadoqat Maqsudovna

Tarix fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Timur Pulatovich

Tarix fanlari nomzodi, dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Abdalov Umidbek Matniyazovich

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),

Dotsent Ma'mun Universiteti NTM

Yunusxo'jayev Habibulla Zafar o'g'li

Tarix fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD),

Dotsent Ma'mun Universiteti NTM

PSIXOLOGIYA FANLARI

Shoumarov G'ayrat Baxromovich

Psixologiya fanlari doktori, professor; akademik

O'zbekiston Respublikasi

Fanlar akademiyasining haqiqiy a'zosi

Kryukova Tatyana Leonidovna

Psixologiya fanlari doktori, professor

Kostroma davlat universiteti Belorusiya

Karpinskiy Konstantin Viktorovich

Psixologiya fanlari doktori, professor

Grodno davlat universiteti Belorusiya

Urazbayeva Dilbar Abdullayevna

Psixologiya fanlari doktori (DSc), professor

Ma'mun Universiteti NTM

Jumaniyazova Nasiba Ramatillayevna

Psixologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Nurullayeva Baxtigul Bobojonovna

Psixologiya fanlari nomzodi, dotsent Ma'mun

Universiteti NTM

IQTISODIYOT FANLARI

Ruzmetov Baxtiyar

Iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Ma'mun Universiteti NTM

Sherov Alisher Bakberganovich

Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

Ma'mun Universiteti NTM

Voronsova Yuliya Vladimirovna

Iqtisodiyot fanlari nomzodi

Moskva davlat boshqaruvi universiteti

Jabborov Umarbek Rustambekovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Cho'ponov San'at Otanazarovich

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Niyazmetov Islambek Masharipovich

Iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

PEDAGOGIKA VA FALSAFA FANLARI

Sardor Sharifzoda O'razboy Tabib o'g'li

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa
doktori (PhD), professor

Ma'mun Universiteti NTM

Adilov Zafar Yunusovich

Falsafa fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Ma'mun Universiteti NTM

Boltayev Abdurahim Amanovich

Falsafa fanlari doktori, dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Zoirov Erkin Xalilovich

Falsafa fanlari doktori, dotsent

Buxoro davlat texnika universiteti

Nurullayeva Baxtigul Bobojonovna

Psixologiya fanlari nomzodi, dotsent Ma'mun
Universiteti NTM

TIBBIYOT FANLARI

Yuldashev Baxrom Sobirjanevich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Ma'mun Universiteti NTM

Abdullayev Ravshanbek Babajonovich

Tibbiyot fanlari doktori, professor

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Esamuratov Aybek Ibragimovich

Tibbiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Samandarova Barno Sultonovna

Biologiya fanlari nomzodi, dotsent

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

Tajiyeva Zebo Baxodirovna

Tibbiyot fanlari falsafa doktori (PhD)

Toshkent tibbiyot akademiyasi Urganch filiali

ILMIY JURNAL TEXNIK KOTIBI

Yunusxo'jayev Habibulla Zafar o'g'li

Ma'mun Universiteti NTM

Журнал включен в перечень ВАК национальных научных изданий, рекомендуемых для публикации
основных научных результатов диссертаций по медицинским наукам постановлением
№ 01-08/3068/17 от 27 сентября 2024 г.

Page Maker | Верстка | Саифаловчи: X. Mirzaxmedov

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Тадqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

TARIX

1.Sabirov Mansur Ruzmetovich.

IX–XII ASRLARDA XORAZMNING YEVROOSIYO SAVDOSIDAGI O‘RNI: TARIXIY VA ARXEOLGIK MANBALAR TAHLILI.....7

2.Xabibullo Xoji Muxammadyusuf Alisher o‘g‘li.

TURKISTONDA QIZLAR TA‘LIMINING INSTITUTSIONAL SHAKLLANISHI VA KUNDALIK AMALIYOTI.....11

3.Reyimbayeva Onaxon Ergash qizi.

XORAZM TAXYASINING QADIMGI DAVRLARDAN BUGUNGI KUNGACHA BO‘LGAN TARIXIY-ETNOLOGIK TARAQQIYOTI.....17

4.Abdalniyazova Moxira Davronbekovna.

XORAZM AHOLISINING HUNARMANDCHILIK AN‘ANALARI VA TRANSFORMATSIYASI (MISGARLIK HUNARI MISOLIDA).....23

5.G‘afurova Mahliyobonu Ulug‘bek qizi.

QADIMGI XORAZM VOHASI AHOLISINING JOYLASHISH XUSUSIYATLARI.....29

6.Tadjiyeva Feruza Jumabayevna.

1838-YILGI XIVA–ORENBURG YOZISHMALARIDA ELCHILIK MAQOMI VA SIYOSIY ISHONCH.....34

FILOLOGIYA

1.Raximova Nargiza Baxshullayevna.

QADIMGI INGLIZ EPIK MATNLARINI ANTROPOSENTRIK TALQIN QILISHNING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI.....39

2.Niyozmetova Ro‘za Rejabboy qizi.

GID-TARJIMONLIK FAOLIYATIDA VERBAL-NOVERBAL VA LINGVOKULTUROLOGIK OMILLARNING MADANIYATLARARO MULOQOTDAGI O‘RNI.....44

IQTISOD

1.Ulug‘muradova Nodira Berdimuradovna.

KICHIK BIZNES SOHASIDA INSON KAPITALI VA MEHNAT MUNOSABATLARINI BAHOLASHNING USLUBIY YONDASHUVLARI VA KO‘RSATKICHLAR TIZIMI.....47

2.O‘sarov Abdulla Davronqulovich.

TURIZM SOHASI BARQAROR RIVOJLANISHINI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISHNING TASHKILIIY-IQTISODIIY MEXANIZMI VA UNING TARKIBIIY ELEMENTLARI.....55

3.Raximov Matqurbon Ravshanbek O‘g‘li.

ENERGIYA SAMARADORLIGIDA YASHIL IQTISODIIYOTGA O‘TISHNING STRATEGIK MEXANIZMLARI.....62

4.Raximbaev Musobek Komiljon o‘g‘li.

RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA OLIY TA‘LIM MUASSASALARIDA AKADEMIK JARAYONLARNI BOSHQARISHNING IQTISODIIY MOHIYATI VA ZARURATI.....67

5.Latipov Xursandbek Durdiboy o‘g‘li.

TASHQI SAVDO INFRATUZILMASINING XORIJ MAMLAKATLARI TAJRIBASI VA UNI MINTAQA IQTISODIYOTIDA QO‘LLASH IMKONIYATLARI.....71

6.A.Sh.Kuliboyev.

TIBBIY XIZMATLAR BO‘YICHA MOLIYAVIY HISOBOT KO‘RSATKICHLARINING REGRESSION TAHLILI.....76

PEDAGOGIKA

1.Matrizayeva To‘maris Jumamirat qizi.

BO‘LAJAK TARBIYACHILARDA BADIY TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISHNING PEDAGOGIK SHART-SHAROITLARI.....89

PSIXOLOGIYA

1.Shirinov Sardorbek Avazovich.

IJTIMOY TARMOQLARDAGI TAQQOSLASHNING YOSHLAR PSIXOLOGIK FAROVONLIGIGA TA‘SIRI.....94

2.Raximova Mo‘minaxon Zokirjonovna.

KASBIY USTANOVKALARNI SHAKLLANTIRISH ORQALI ONGLI KASB TANLASHNI RIVOJLANTIRISH STRATEGIYALARI.....98

Xabibullo Xoji Muxammadyusuf Alisher o'g'li
O'zbekiston Respublikasi Din ishlari
bo'yicha qo'mitasi bosh mutaxassisi,
Urganch davlat universiteti tadqiqotchisi
e-mail: xxmao1993@gmail.com
orcid: 0009-0005-6647-7172

TURKISTONDA QIZLAR TA'LIMINING INSTITUTSIONAL SHAKLLANISHI VA KUNDALIK AMALIYOTI

<http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.23194504>

Annotatsiya. Maqolada XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkistonda qizlar ta'limining institutsional shakllanishi hamda kundalik o'quv amaliyoti tahlil qilinadi. An'anaviy otinoyi va bibiotin maktablari, xonadon ta'limi, ma'rifatparvar ayollar tashabbuslari, jadid maktablarining ta'siri va qizlar ta'limining ijtimoiy qabul qilinishi masalalari o'rganiladi. Dilshod Barno, Anbar Otin, Uvaysiy, Samar-Bonu kabi ma'rifatli ayollar faoliyati qizlar savodxonligi, adabiy didi, axloqiy tarbiyasi va ijtimoiy faolligi shakllanishidagi muhim omil sifatida baholanadi. Tadqiqotda qizlar maktablarining dasturiy mazmuni, o'qitish usullari, oilaviy-madaniy muhit bilan aloqasi va modernizatsion ahamiyati ochib beriladi.

Kalit so'zlar: Turkiston; qizlar ta'limi; otinoyi maktablari; bibiotinlar; ma'rifatparvar ayollar; jadidchilik; kundalik amaliyot.

INSTITUTIONAL FORMATION AND EVERYDAY PRACTICE OF GIRLS' EDUCATION IN TURKESTAN

Khabibullo Khoji Muhammadyusuf Alisher o'g'li
Chief Specialist, Committee on Religious Affairs of the Republic of Uzbekistan
Researcher at Urgench State University
e-mail: xxmao1993@gmail.com
orcid: 0009-0005-6647-7172

Abstract. The article analyzes the institutional formation and everyday educational practice of girls' education in Turkestan in the late nineteenth and early twentieth centuries. It examines traditional schools led by otinoyi and bibiotin teachers, home-based instruction, the initiatives of enlightened women, the influence of Jadid schools and the social acceptance of girls' education. The activities of Dilshod Barno, Anbar Otin, Uvaysiy and Samar-Bonu are assessed as important factors in the development of girls' literacy, literary taste, moral education and social activism. The study reveals the curricular content, teaching methods, family-cultural context and modernizing significance of girls' schools.

Keywords: Turkestan; girls' education; otinoyi schools; bibiotin teachers; enlightened women; Jadidism; everyday practice.

ИНСТИТУЦИОНАЛЬНОЕ ФОРМИРОВАНИЕ И ПОВСЕДНЕВНАЯ ПРАКТИКА ОБРАЗОВАНИЯ ДЕВОЧЕК В ТУРКЕСТАНЕ

Хабибулло Хожи Мухаммадюсуф Алишер угли

Главный специалист Комитета по делам религии Республики Узбекистан

исследователь Ургенчского государственного университета

e-mail: xxmao1993@gmail.com

orcid: 0009-0005-6647-7172

Аннотация. В статье анализируются институциональное формирование и повседневная образовательная практика обучения девочек в Туркестане конца XIX — начала XX века. Рассматриваются традиционные школы отинойи и бибиотин, домашнее обучение, инициативы просвещённых женщин, влияние джадидских школ и общественное восприятие женского образования. Деятельность Дильшод Барно, Анбар Отин, Увайси и Самар-Бону оценивается как важный фактор развития грамотности девочек, литературного вкуса, нравственного воспитания и социальной активности. Раскрываются содержание обучения, методы преподавания, связь с семейно-культурной средой и модернизационное значение школ для девочек.

Ключевые слова: Туркестан; образование девочек; школы отинойи; бибиотин; просвещённые женщины; джадидизм; повседневная практика.

KIRISH.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida Turkiston jamiyatida qizlar ta'limi masalasi an'anaviy diniy-ma'rifiy muhit, oilaviy tarbiya, ayol muallimlar faoliyati, jadidchilik harakati va mustamlaka davridagi ijtimoiy o'zgarishlar bilan uzviy bog'liq holda rivojlandi. Bu davrda qizlar savodxonligi alohida maktab tarmog'i, otinoyi va bibiotinlar rahbarligidagi xonadon ta'limi, ma'rifatparvar ayollar tashabbuslari hamda yangi usul maktablari orqali shakllandi. Shuning uchun qizlar ta'limining tarixiy jarayonini maktablar soni yoki rasmiy ta'lim siyosati doirasida izohlash torlik qiladi. U kundalik hayot, oila madaniyati, diniy savod, adabiy muhit va ijtimoiy ehtiyojlar kesishmasida shakllangan murakkab hodisa sifatida namoyon bo'ladi.

Turkistonda qizlar ta'limi dastlab institutsional jihatdan rasmiy davlat maktablaridan ko'ra mahalliy ma'rifiy an'analar bilan chambarchas bog'liq edi. Otinoyi va bibiotinlar rahbarligidagi maktablar qizlarga savod o'rgatish, Qur'on qiroati, arab yozuvi, diniy-axloqiy bilimlar, she'riyat va odob me'yorlarini singdirish vazifasini bajargan. Bunday muassasalar ko'pincha xonadon, mahalla yoki mahalliy jamoa doirasida faoliyat yuritgan. Ularning tashkiliy shakli sodda bo'lsa-da, qizlarning savodxonlikka kirib borishida muhim o'rin egallagan.

Mazkur maqolada qizlar ta'limining institutsional shakllanishi uch yo'nalishda tahlil qilinadi. Birinchi yo'nalish otinoyi va bibiotinlar orqali davom etgan an'anaviy ta'lim amaliyotidir. Ikkinchi yo'nalish ma'rifatparvar ayollar maktablari va ularning adabiy-ma'naviy muhiti bilan bog'liq. Uchinchi yo'nalish jadidchilik davrida qizlar ta'limining ijtimoiy masala sifatida ommaviy muhokamaga chiqishi va yangi usul maktablari orqali yangicha mazmun kasb etishidir.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODOLOGIYA

Mavzuga oid adabiyotlar qizlar ta'limi tarixini turli darajada yoritadi. Ta'lim tarixi bo'yicha umumlashtiruvchi tadqiqotlarda Turkiston maktablari, madrasalari, rus-tuzem maktablari va yangi usul maktablari haqida muhim ma'lumotlar berilgan. Xotin-qizlar tarixi bo'yicha tadqiqotlarda esa ayollar ijtimoiylashuvi, savodxonlik, ma'rifatparvar ayollar harakati va jadid ziyolilarining qarashlari asosiy masala sifatida ko'rib chiqilgan [1; 2].

D.A. Alimova, D.N. Rajabova, Ya.A. Abdullayeva kabi mualliflarning ishlari qizlar ta'limi masalasini sovet davri talqinlaridan farqli ravishda milliy tarixiy tajriba, ijtimoiy muhit va jadidchilik merosi bilan bog'liq holda baholash imkonini beradi. P. Pashino, V. va M. Nalivkinlar, N.P. Ostroumov, S.M. Gramenitskiy kabi mualliflarning asarlari esa davrning etnografik va maorifiy manzarasini yorituvchi muhim manbalar sirasiga kiradi [3; 4; 5].

Tadqiqotda tarixiylik, qiyosiy tahlil, muammoli-xronologik yondashuv va manbashunoslik tahlili usullaridan foydalanildi. Qizlar ta'limi rasmiy va norasmiy institutlar, an'anaviy va yangilanishga moyil ta'lim shakllari, shahar va qishloq muhiti, oilaviy munosabatlar, muallima ayollar faoliyati hamda jadid matbuotidagi qarashlar asosida o'rganildi. Bunday yondashuv qizlar ta'limining tashkiliy shakli bilan birga uning kundalik amaliy mazmunini ham ochishga imkon beradi.

Turkistonda qizlar ta'limining dastlabki institutsional shakllari otinoyi va bibiotinlar faoliyati bilan bog'liq edi. Ular qizlar uchun diniy savod, yozuv, qiroat, axloqiy tarbiya va uy-ro'zg'or madaniyatiga oid bilimlarni beruvchi muallimalar sifatida tanilgan. Bu maktablarda o'quv jarayoni ko'pincha mahalla muhitida, xonadon yoki kichik guruh shaklida tashkil qilingan. Ta'limning bunday shakli oilalar uchun ijtimoiy jihatdan maqbul ko'ringan, chunki qizlar ayol muallimalar nazoratida, an'anaviy axloqiy muhitga zid kelmaydigan tarzda bilim olgan.

Otinoyi va bibiotinlar maktablarining kundalik amaliyotida dars jarayoni rasmiy jadvalga qat'iy bog'lanmagan. Mashg'ulotlar qizlarning yoshi, oilaviy sharoiti, savod darajasi va otalarning imkoniyatiga qarab olib borilgan. Bunday maktablarda arab yozuvini o'rganish, diniy matnlarni o'qish, duo va odob qoidalarini bilish asosiy o'rin tutgan. Shu bilan birga, she'riyat, mumtoz adabiyot va axloqiy hikmatlar ham qizlar tarbiyasining muhim qismi bo'lgan.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida ma'rifatli ayollar faoliyati qizlar ta'limining yangi bosqichga ko'tarilishida sezilarli rol o'ynadi. Dilshod Barno, Anbar Otin, Uvaysiy, Samar-Bonu kabi ayollar o'z faoliyati bilan an'anaviy maktab shakliga ijodiy, adabiy va ma'naviy mazmun kiritdilar. Ularning maktablarida 13–14 yoshgacha bo'lgan qizlar savod va arab yozuvini o'zlashtirish bilan birga Hofiz, Sa'diy, Navoiy, Bedil, Fuzuliy, Gulxaniy singari mumtoz adabiyot namoyandalari ijodi bilan tanishganlar [6].

Bunday maktablarda islomiy adabiyot asoslari, she'r tuzish me'yorlari va abjad hisobi elementlari ham o'qitilgan. Manbalarda qizlar fors va o'zbek tillari o'rtasida matn tarjima qilish tajribasiga ega bo'lgani, XX asr boshlariga kelib ayrimlari rus tilida ham muloqot qila olgani qayd etiladi. Bu holat qizlar ta'limi faqat boshlang'ich savod bilan chegaralanmaganini, u adabiy, tilshunoslik va madaniy ko'nikmalarni ham qamrab olganini ko'rsatadi [6].

P. Pashino kuzatuvlarida ayrim qizlar maktablarida ta'lim olgan qizlar o'g'il bolalarga nisbatan ham puxtaroq bilim olgani qayd etiladi. Bu ma'lumot qizlar ta'limi sifatini baholashda muhimdir. Otinoyi maktablari tashqi ko'rinishda kichik va norasmiy bo'lsa-da, ichki mazmun jihatidan puxta adabiy va axloqiy tarbiya markazi bo'lib xizmat qilgan. O'quv jarayonining shaxsiy yaqinlik, ustoz-shogird an'anasi va doimiy mashq asosida tashkil etilgani qizlarning bilimni chuqur o'zlashtirishiga yordam bergan.

Dilshod Barno maktabi qizlar ta'limining institutsional shakllanishini tushunishda alohida ahamiyatga ega. Manbalarda uning 51 yil davomida dars bergani, har yili 20–30 nafar qizni tarbiyalab chiqqani qayd etiladi. Boshqa ma'lumotlarga ko'ra, pedagogik faoliyati davomida undan 891 nafar qiz ta'lim olgan. Shogirdlarining bir qismi keyinchalik she'riyatga qiziqqan, ayrimlari ijodkor ayollar sifatida tanilgan [7].

Dilshod Barno faoliyatining ahamiyati faqat qizlarga savod o'rgatgani bilan cheklanmaydi. Uning maktabida adabiy did, nutq madaniyati, ijodiy tafakkur va axloqiy tarbiya uzviy tarzda olib borilgan. Dilshod o'z xotiralarida qizlar va ayollar orasida she'riyatga qobiliyatli, aqliy salohiyati yuksak suhbatdoshlar va shogirdlar borligini qayd etadi. Shogirdlar Hofiz, Navoiy, Bedil, Fuzuliy ijodidan namunalar yod olgan, adab va tarbiya dars jarayonining markazida turgan [7].

Qizlar ta'limining kundalik amaliyotida adabiyot alohida tarbiyaviy vosita bo'lgan. Mumtoz she'riyat badiiy zavq, axloqiy qarashlar, nutq madaniyati va tafakkur tartibini shakllantirgan. Shu sababli qizlar maktablarida adabiyot bilan tanishish o'qish-yozishni mustahkamlash vositasi ham

bo'lgan. Bu tajriba keyinchalik ma'rifatparvar ayollarning she'riyat va matbuot orqali jamiyat masalalarida ishtirok etishiga zamin yaratgan.

Ma'rifatparvar ayollar faoliyati qizlar ta'limini uy doirasidagi cheklangan mashg'ulotdan jamoatchilikka ta'sir qiluvchi ijtimoiy hodisaga aylantirdi. XIX asr oxiri va XX asr boshlarida she'riyat, maqola va jamoatchilik muhokamalari orqali ayollar o'z ovoziini bildirib boshladilar. Matbuotda ayollar tarbiyasi, qizlar savodxonligi, erta nikoh, jaholat va oilaviy tarbiya masalalari kengroq muhokama qilindi. Bu jarayon qizlar ta'limining ijtimoiy maqomini kuchaytirdi.

Jadidchilik harakati qizlar ta'limining institutsional rivojlanishiga yangi mazmun kiritdi. Jadid ziyolilari ayol savodini ona tarbiyasi, millat kelajagi va jamiyat taraqqiyoti bilan bog'ladilar. Yangi usul maktablari o'qitish uslubi, darslik, sinf-dars tizimi va dunyoviy bilimlar orqali ta'lim mazmunini yangilashga intildi. Bu yangilanish qizlar ta'limiga ham bevosita ta'sir ko'rsatdi, chunki ayolning savodli bo'lishi kelajak avlod tarbiyasining asosiy sharti sifatida talqin qilindi [8; 9].

Jadid maktablari ta'sirida qizlar ta'limi masalasi xususiy xayriya yoki oilaviy tashabbus darajasidan chiqib, jamiyatni yangilash dasturining tarkibiy qismiga aylandi. Matbuotda qizlar maktablarini ochish, o'qituvchi ayollar tayyorlash, qizlarni ilmga jalb etish va onalar savodini oshirish haqidagi da'vatlar kuchaydi. Shu jarayonda an'anaviy otinoyi maktablari bilan yangi usul maktablari o'rtasida uzilishdan ko'ra bosqichma-bosqich mazmunini yangilash kuzatildi.

Qizlar ta'limining institutsional rivojlanishida oilaviy munosabatlar va mahalla muhiti muhim omil bo'lib qoldi. Ota-onalar qizlarning ayol muallimadan bilim olishini ma'qulroq ko'rgan. Shu sababli muallima ayollar qizlar ta'limining kengayishida vositachi ijtimoiy qatlam vazifasini bajargan. Ular ta'lim mazmunini diniy-axloqiy me'yorlarga mos ushlab, asta-sekin adabiyot, hisob, tarjima va dunyoviy bilim elementlarini kiritganlar.

Qizlar maktablari kundalik hayotda ma'rifiy muloqot maydoni vazifasini ham bajargan. Bu yerda qizlar matn o'qish, yozish, she'r tinglash, yod olish, savol-javob qilish, axloqiy mavzularda suhbatlashish, ustoz va shogirdlar o'rtasida fikr almashish amaliyotiga kirgan. Bunday muhit qizlarda nutq, xotira, estetik did va ijtimoiy sezgirlikni rivojlantirgan.

Qizlar ta'limining kengayishiga to'sqinlik qilgan omillar ham mavjud edi. Oilalarning iqtisodiy holati, qizlarning erta turmushga berilishi, ta'limdan keyingi ijtimoiy imkoniyatlarning cheklanganligi, maktab binolari va muallimalar yetishmasligi bu jarayonni sekinlashtirdi. Ayrim oilalarda qizlar savodxonligi faqat diniy matnlarni o'qish darajasida yetarli deb hisoblangan. Biroq ma'rifatparvar ayollar va jadid ziyolilari faoliyati bu qarashlarni asta-sekin o'zgartirishga xizmat qildi.

Qizlar ta'limining kundalik amaliyoti orqali Turkiston jamiyatida ayolning ijtimoiy salohiyati haqida yangi tasavvur shakllana boshladi. Savodli qiz kelajakda savodli ona, adabiy didga ega tarbiyachi, ijtimoiy muammolarga befarq bo'lmagan shaxs sifatida ko'rildi. Bu qarash qizlar ta'limini jamiyat taraqqiyoti bilan bog'laydigan muhim g'oyaviy asosga aylandi.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

Tahlil shuni ko'rsatadiki, Turkistonda qizlar ta'limining institutsional shakllanishi ko'p bosqichli jarayon bo'lgan. Dastlabki bosqichda otinoyi va bibiotinlar rahbarligidagi xonadon maktablari asosiy o'rin tutgan. Bu maktablar diniy savod, axloqiy tarbiya va adabiy madaniyatni uzviy bog'lagan holda qizlar savodxonligining dastlabki poydevorini yaratgan.

Ikkinchi bosqichda ma'rifatparvar ayollar faoliyati qizlar maktablariga yangi mazmun berdi. Dilshod Barno va boshqa ayol muallimalar maktablarida savodxonlik bilan bir qatorda adabiyot, tarjima, she'riyat, abjad hisobi va nutq madaniyati o'qitildi. Bu holat qizlar ta'limining sifati va ijtimoiy samarasi yuqori bo'lganini ko'rsatadi.

Uchinchi bosqichda jadidchilik harakati qizlar ta'limini ijtimoiy modernizatsiya dasturining muhim qismiga aylantirdi. Ona savodi, avlod tarbiyasi va milliy taraqqiyot g'oyalari bir-biriga bog'lanib, qizlar maktablarini ochish va ayol muallimalar tayyorlash zarurati ilgari surildi. Jadid matbuoti bu masalani ommaviy muhokamaga olib chiqdi.

Qizlar ta'limining kundalik amaliyoti shahar va qishloq, oila va mahalla, an'anaviy savod va yangi pedagogik yondashuvlar o'rtasidagi murakkab aloqalar asosida rivojlandi. Shu sababli

Turkistonda qizlar ta'limini rasmiy maktablar tarixi bilan birga mahalliy jamiyatning ichki ma'rifiy ehtiyojlari mahsuli sifatida baholash ilmiy jihatdan asosli ko'rinadi.

Turkistonda qizlar ta'limining institutsional shakllanishi otinoyi va bibiotinlar maktablari, xonadon ta'limi, ma'rifatparvar ayollar tashabbuslari va jadid maktablarining o'zaro ta'siri orqali yuzaga keldi. Ushbu jarayon rasmiy ta'lim tizimidan tashqarida boshlangan bo'lsa-da, vaqt o'tishi bilan keng ijtimoiy mazmun kasb etdi.

Qizlar maktablarining kundalik amaliyoti savod, arab yozuvi, diniy-axloqiy bilimlar, mumtoz adabiyot, she'riyat, abjad hisobi, tarjima va nutq madaniyatini qamrab oldi. Dilshod Barno, Anbar Otin, Uvaysiy, Samar-Bonu kabi ma'rifatli ayollar bu jarayonning yetakchi vakillari sifatida qizlar ta'limining sifat jihatdan yuksalishiga xizmat qildilar.

Jadidchilik davrida qizlar ta'limi milliy uyg'onish, oila madaniyati va ijtimoiy yangilanish bilan bog'liq holda talqin qilindi. Bu jarayon Turkiston jamiyatida ayollarning ma'rifiy faollashuvi, oilaviy tarbiya mazmunining yangilanishi va kelajak avlodni shakllantirishga oid qarashlarning o'zgarishiga ta'sir ko'rsatdi. Shu jihatdan qizlar ta'limi Turkiston modernizatsiyasi tarixining muhim tarkibiy yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Turkistonda qizlar ta'limining institutsional shakllanishi va kundalik amaliyotini tarixiy jihatdan tahlil qilish mazkur jarayonning murakkab, bosqichma-bosqich va ijtimoiy-madaniy omillar bilan uzviy bog'liq holda kechganligini ko'rsatadi. Qizlar ta'limining rivojlanishi faqat yangi ta'lim muassasalarining tashkil etilishi bilan cheklanmay, balki jamiyatda ayolning o'rni, oilaviy tarbiya an'analari, diniy-axloqiy qarashlar, modernizatsiya jarayonlari hamda aholining savodxonlikka bo'lgan munosabatidagi o'zgarishlarni ham o'zida aks ettirgan.

Tadqiqot natijalari Turkistonda qizlar ta'limining dastlabki shakllari an'anaviy ta'lim muhiti bilan chambarchas bog'liq bo'lganini ko'rsatadi. Qizlarning ta'lim olishi ko'pincha oilaviy muhit, mahalliy maktablar va otinoyilar faoliyati orqali amalga oshirilgan. Ushbu ta'lim shakllari qizlarga diniy bilim, savodxonlik, axloqiy tarbiya hamda kundalik hayot uchun zarur ko'nikmalarni berishda muhim o'rin tutgan. Shu sababli an'anaviy qizlar ta'limini faqat zamonaviy maktab tizimidan oldingi sodda bosqich sifatida emas, balki o'ziga xos ijtimoiy va madaniy vazifalarni bajargan tarixiy institut sifatida baholash maqsadga muvofiq.

XIX asr oxiri – XX asr boshlarida Turkistondagi ijtimoiy va madaniy o'zgarishlar qizlar ta'limining mazmuni hamda tashkiliy shakllariga ham ta'sir ko'rsatdi. Yangi usul maktablari, ma'rifatparvarlik harakati va jadidlarning ta'limni isloh qilishga qaratilgan qarashlari qizlarning savodli bo'lishi, zamonaviy bilimlarni egallashi va jamiyat taraqqiyotidagi ishtiroki masalasini dolzarb ijtimoiy muammoga aylantirdi. Natijada qizlar ta'limi oilaviy va xususiy ta'lim doirasidan asta-sekin kengroq ijtimoiy-institutsional maydonga chiqib bordi.

XULOSA

Qizlar ta'limining kundalik amaliyoti esa rasmiy ta'lim siyosati bilan real ijtimoiy hayot o'rtasida muayyan tafovutlar mavjud bo'lganini ko'rsatadi. Maktabga qatnash imkoniyati, oilalarning munosabati, moddiy sharoit, o'qituvchi ayollar yetishmasligi, mahalliy urf-odatlar va qizlarning oiladagi kundalik majburiyatlari ta'limning amaliy samaradorligiga bevosita ta'sir ko'rsatgan. Demak, qizlar ta'limi tarixini faqat qonunlar, nizomlar va ta'lim muassasalari faoliyati asosida emas, balki o'quvchilarning kundalik tajribasi, oila va maktab munosabatlari hamda mahalliy ijtimoiy muhit bilan bog'liq holda o'rganish zarur.

Shuningdek, Turkistonda qizlar ta'limining institutsionallashuvi an'anaviylik va yangilanish o'rtasidagi murakkab munosabatlar sharoitida yuz bergan. Bir tomondan, mavjud madaniy va axloqiy me'yorlar qizlar ta'limining shakli hamda mazmuniga ta'sir qilgan bo'lsa, ikkinchi tomondan, ma'rifatparvarlik va modernizatsiya jarayonlari ayollarning ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qilgan. Shu jihatdan qizlar maktablari faqat bilim beruvchi muassasa emas, balki jamiyatdagi gender rollari, ayolning ijtimoiy mavqei va ta'limga munosabatning asta-sekin o'zgarib borishini aks ettiruvchi muhim ijtimoiy institut sifatida namoyon bo'lgan.

Umuman olganda, Turkistonda qizlar ta'limining shakllanishi an'anaviy ta'lim tajribasi, ma'rifatparvarlik g'oyalari, yangi pedagogik yondashuvlar va jamiyatning ijtimoiy ehtiyojlari o'zaro ta'sirida rivojlangan tarixiy jarayon sifatida baholanishi lozim. Uning kundalik amaliyotini

o'rganish esa rasmiy ta'lim siyosatining mahalliy sharoitda qanday amalga oshirilgani, qizlarning ta'lim olish imkoniyatlariga qaysi omillar ta'sir ko'rsatgani hamda ta'lim orqali ayollarning ijtimoiy mavqeida qanday o'zgarishlar yuz berganini chuqurroq anglash imkonini beradi. Shu sababli mazkur masalani arxiv hujjatlari, davriy matbuot, maktab hisobotlari, xotiralar va boshqa tarixiy manbalarni o'zaro qiyoslash asosida tadqiq etish Turkiston ijtimoiy va ta'lim tarixining kam o'rganilgan jihatlarini yanada to'liq yoritishga xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Алимова Д.А. Женский вопрос в Средней Азии: История изучения и современные проблемы. — Ташкент: Фан, 1991.
2. Ражабова Д.Н. Проблемы молодёжи и женщин в воззрениях джадидов Туркестана конца XIX — начала XX вв.: автореф. дис. ... канд. ист. наук. — Ташкент, 2003.
3. Абдуллаева Я.А. Қорақалпоғистон хотин-қизлари: кеча ва бугун. XIX асрнинг охири ва XX аср. — Тошкент: Ижод дунёси, 2004.
4. Наливкин В., Наливкина М. Очерк быта женщины оседлого туземного населения Ферганы. — Казань: Типография императорского Университета, 1886.
5. Остроумов Н.П. Что делать с новометодными мактабами? // Туркестанские ведомости. — 1909. — № 1. — С. 97–98.
6. Пашино П.И. Туркестанский край в 1866 году. Путевые заметки. — Санкт-Петербург: Типография Тилена и Неклюдова, 1868.
7. Мухтаров А. Дильшод и её место в истории общественной мысли таджикского народа в XIX — начале XX вв. — Душанбе: Дониш, 1969.
8. Шарипов Р. Туркистон жадидчилиқ ҳаракати тарихидан. — Тошкент: Ўқитувчи, 2002.
9. Фитрат А. Оила ёки оила бошқариш тартиблари. — Тошкент: Маънавият, 2000.
10. Авлоний А. Туркий гулистон ёхуд ахлоқ. — Тошкент: Ўқитувчи, 1992.
11. Тихонова Н.Е. Исмаил Гаспринский и его протоевразийские идеи. — Санкт-Петербург, 2016.
12. Ўзбекистонда таълимнинг ривожланиш тарихи ва тарихшунослиги. Очерклар. Масъул муҳаррир Д.А. Алимова. — Тошкент: Тафаккур қаноти, 2015.

«MA'MUN SCIENCE» JURNALI

ЖУРНАЛ «MAMUN SCIENCE» JOURNAL OF «MAMUN SCIENCE»

Maqolani tayorlashda qo'yiladigan talablar:

1. Maqola o'zbek, ingliz va rus tillarida minimal 6 sahifadan iborat bo'lib, Microsoft Word dasturida Times New Roman shriftida 12 kegl, 1 satr oralig'ida, sahifalar barcha tomondan 2 sm qoldirilgan holda bo'lishi shart.
2. Satr boshi - 1,25 sm bo'lib, satrlarni eniga to'g'irlash, so'zlarni boshqa qatarga ko'chirish avtomatik tarzda bo'lishi lozim.
3. Birinchi qator o'ng tomondan muallifning familiyasi, ismi va otasining ismi, ikkinchi qatorda muallifning ish joyi, lavozimi, ilmiy darajasi va unvoni, e-mail va telefon raqami, uchinchi qatorda sahifaning o'rtasida bosh va qalin harflar bilan maqolaning nomi yoziladi. Ushbu ma'lumotlar o'zbek, ingliz va rus tillarda berilishi lozim.
4. Keyingi qatordan o'zbek, ingliz va rus tillarida 60 so'zdan iborat annotatsiya beriladi.
5. Keyingi qatordan 7-10 ta o'zbek, ingliz va rus tillarida kalit so'zlar beriladi.
6. Keyingi qatordan asosiy matn boshlanadi va maqola 4 qismdan iborat bo'ladi: Mavzuning dolzarbligi. Metodlar va o'rganilganlik darajasi. Tadqiqot natijalari. Xulosa.
7. Maqolalar ilmiy ahamiyatga ega bo'lib, ulardagi fakt va fikrlar asoslangan hamda mustaqil ma'no kasb etishi lozim, plagiat holati taqiqlanadi. Muallif foydalanilgan adabiyotlarni aniq ko'rsatishi, olingan iqtiboslarning aniq manbalarini keltirishi lozim.
8. Web of science hamda Scopus tizimidagi jurnallardan iqtiboslar olish maqsadga muvofiqdir.
9. Iqtiboslar matn ichida [1, 25] beriladi. Adabiyotlarning to'liq ro'yxati asosiy matndan so'ng alifbo tartibida ko'rsatilishi lozim.

Требования к оформлению научной статьи:

1. Статьи должны содержать 6 страниц, в формате Times New Roman на Microsoft Word, 12 кегль, 1 см, со всех сторон 2 см.
2. Начала абзаца - 1,25 см, формировать строки по ширине, перенос слов в другой ряд должен быть в автоматическом порядке.
3. В первой строке от правой стороны Ф.И.О. автора, во второй строке место работы, должность, ученая степень и ученое звание, e-mail и номер телефона, в третьей строке по центру страницы прописными буквами жирным шрифтом название статьи. Эта информация должна быть предоставлена на узбекском, английском и русском языках.
4. В следующей строке аннотация из 60 слов на трех языках: узбекский, английский и русский.
5. Со следующей строки ключевые слова 7-10.
6. Далее начинается основной текст. новой текст начинается со следующей строки, и статья состоит из 4 частей: актуальность темы, методы и уровень исследования, результаты исследования, заключение.
7. Статьи должны иметь научное значение, факты и идеи должны быть обоснованными и избежать плагиатства. Автор должен точно указать использованную литературу и ссылку на источники, при помощи которых он выразил свое мнение.
8. Сноски или ссылки должен быть взяты из Web of science, а также системы журналов Scopus.
9. Цитирование приводится в тексте [1, 25] Полный список литературы должен быть указан после основного текста, а алфавитном порядке.

Requirements of the articles submitted:

1. Articles should be at least 6 pages, in Times New Roman, 12 pt., 1 inter.
2. The line head should be 1,25 cm, line spacing, and the words should be automatically moved.
3. The author's full name should be on the first line from the right; the author's place of work, position, academic degree, and academic rank, email address, and phone number should be on the second line; the article title should be centered in bold, capital letters, on the third line. This information should be provided in Uzbek, English, and Russian.
4. An annotation of 60 words in the next line in three languages.
5. Key words from the next row in three languages 7-10.
6. The next line begins with the main text. The main text begins on the next line, and the article consists of four parts: the relevance of the topic, the methods and level of research, the results, and the conclusion.
7. Articles must be of scientific importance and facts and opinions in the article should be well-grounded and have an independent meaning, and they must be free of plagiarism. The author must clearly demonstrate the literature used in his or her opinion, and provide the exact sources of the extracts.
8. Quotes should be from "Web of science" and "Scopus" journals.
9. A complete list of publications should be followed in alphabetical order after the main text. Seals and references should be in the main text [1, 25].